

Nebyla to resilience, co bylo pro Starého Mistra předpokladem pro zachování trvalé udržitelnosti vize? (případová studie Lao-c': Tao te t'ing, 20. kapitola)¹

Rostislav FELLNER

Svatojánská kolej – vyšší odborná škola pedagogická, Svatý Jan pod Skalou 1
a Centrum ekologického výzkumu a výchovy (Ekocentrum Kavyl), Svatý Jan pod Skalou 2,
266 01 p. Beroun, Czech Republic
e-mail: rfellner@svatojanskakolej.cz

Abstrakt

Idea trvale udržitelné vize 恆道 *héng dào*, se kterou přichází Starý Mistr (srv. Fellner 2011a), zakládá otázku po zdrojích i předpokladech jejího zachování. Na příkladu reinterpretovaného textu 20. kapitoly Tao te t'ingu (ve verzi z Mawangdui) je nastolena myšlenka o resilienci jako jednom z podstatných předpokladů pro zachování trvalé udržitelnosti vize, a současně i jako konceptu, jenž je zcela klíčovým způsobem určován událostmi z prenatalního a perinatálního období jedince. Skutečnost, že text 20. kapitoly lze interpretovat i s přímým odkazem na tyto fetální zdroje (fetal origins), tak otevírá otázku, zda nebylo Starému Mistrovi již vlastní to, co bývá dnes označováno jako „resilienční myšlení“ (resilience thinking), resp. zda již Starý Mistr nerozpoznával pro trvalou udržitelnost vize ty nejprimárnější předpoklady v tom, co je v současné době zahrnováno pod termín psychofyziologická resilience.

Klíčová slova: *trvalá udržitelnost, resilience, fetální zdroje, kontextuální lingvistika, kulturní sémantika, Lao-c', Tao te t'ing*

Úvod

Ve svém příspěvku na 2. taoistickém fóru v Cheng-jangu v roce 2011 jsem navrhol akceptovat v rámci Tao te t'ingu alternativní interpretaci pro archaický znak 恆 *héng* s odkazem na koncept „trvalé udržitelnosti“ – „sustainability“ (Fellner 2011a). Snažil jsem se však rovněž ukázat, že trvalá udržitelnost je podle textu Starého Mistra (Lao-c') možná vlastně pouze v srdci. Což je v souladu s tezí Starého Mistra o tom, že trvale udržitelná vize 恆道 *héng dào* není vizí realizovanou. A rovněž i důvodem k tomu, proč se přidržovat zásady 無爲 *wú wéi* (překládané nejčastěji jako „nezasahování“), jež je pro taoisty tak pověstná.

O jakou trvalou udržitelnost se ale v pojetí Starého Mistra jedná? V běžném pojetí bývá trvalá udržitelnost nejčastěji pojímána jako využívání obnovitelných zdrojů. Ale obecně pojem „sustainable“ odkazuje na schopnost udržet si jistou trvající míru či úroveň.² A takto je i povětšinou termín „sustainability“ nakonec implikován jak ve sférách ekologie, tak i ekonomie, a rovněž i v rámci celé řady dalších společenských věd. Ale je možno takovouto trvalou udržitelnost vztahovat i na individuální schopnosti jedince? A není to současně právě to, o co se Starý Mistr vědomě či intuitivně neustále pokoušel?

„Forget sustainability - it's about resilience!“ („Zapomeňte na udržitelnost – jde o resilienci!“) nazvala Judith Curry svůj komentář³ k pověstnému článku od Andrew Zolli nazvaném „Learning to Bounce Back“ („Učit se otřepat“), jenž byl publikován v roce 2012

¹ Práce na tomto příspěvku je podpořena z fondů environmentálního vzdělávání Středočeského kraje, ČR.

² Viz Oxford Dictionaries: „Able to be maintained at a certain rate or level“ (<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/sustainable>).

³ Dostupné na <http://judithcurry.com/2013/05/29/forget-sustainability-its-about-resilience/>.

v New York Times.⁴ Tím i velmi výstižně ilustrovala posun v akcentování toho, co pro zachování trvalé udržitelnosti je v tomto zranitelném světě zcela zásadní a klíčové, a to za situace jakéhokoliv stresového scénáře (připomeňme jen příklady dopadů hurikánu Katrina v New Orleans v USA či havárie jaderné elektrárny Fukušima v Japonsku). Přitom resilience je koncept zahrnující významnou měrou právě i lidský faktor. Jde o koncept, který nejenže individuální vybavení jedince zohledňuje, ale současně i zachování trvalé udržitelnosti v zásadě podmiňuje. Měl snad o tomto všem Starý mistr tušení?

Zdá se, že téma trvalé udržitelnosti je nějak obsaženo téměř ve všech kapitolách Tao te ťingu. Přesto každá kapitola Tao te ťingu se dotýká tématu trvalé udržitelnosti v nových a nových souvislostech, jakoby ve snaze dobrat se jejich všemožných zdrojů (cf. Fellner 2011a, 2011b). Ale není jedním z nikoliv nepodstatných zdrojů pro Starého Mistra i to, co bychom dnes bez váhání mohli označit právě jako „resilienční myšlení“ (resilience thinking)?

Materiál a metody

Podívejme se pro příklad na 20. kapitolu Tao te ťingu. Jako zdroj pro navrhovaný alternativní překlad využijeme verzi Tao te ťingu z rukopisů nalezených v Ma-wang tuej (马王堆) v roce 1973 (*Mawangdui Han mu boshu* 1980, Henricks 1989, Gao Ming 1996). U všech čínských znaků, obsažených v Tao te ťingu, byla prováděna analýza jejich skladebných složek jako podklad pro sémantickou, případně genealogickou analýzu, a pro vytvoření hypotézy o původním významu znaků. Při tom byla brána v potaz podoba znaků v čínském pečetním písmu (篆文), případně archaickém písmu (古文), dále v písmu na bronzích (金文) a rovněž v písmu na želvích krunýřích a kostech (甲骨文) – detaily viz Fellner 2011b.⁵ Současná literatura k tématu resilience je dalším ze zdrojů pro předloženou diskusi (srv. např. Mandel 2003, Flynn & others 2006, Paul 2011, Franklin & others 2012 atd.).

Výsledky a diskuse

20. kapitola Tao te ťingu je podle komentátorů a překladatelů běžně považována za výpověď o tom, čím se Lao-c' liší od ostatních běžných lidí (Sehnal 2013), či řečeno více specificky, čím se liší taoisté od těch ostatních (Jingwei 2011)⁶. Rozeberme si však text této kapitoly trochu podrobněji. Začíná již dost překvapivým vstupem:

絕學无憂 *jué xué wú yōu*

Ten lze přeložit jako:

„Dost bylo učení, a teď hlavně nebrečet!“

Hned poté následují dvě matoucí otázky:

⁴ Dostupné na http://www.nytimes.com/2012/11/03/opinion/forget-sustainability-its-about-resilience.html?pagewanted=all&_r=0.

⁵ Kompletní výsledky této analýzy, zakomponované nejčastěji do podoby tzv. „sinogramu“ (k tomuto termínu srv. Bellassen & Zhang 1997), jsou součástí dosud nepublikovaných svatojánských skript „Čínština podle Tao te ťingu“, vznikajících postupně od roku 2006; příslušné sinogramy, vztahující se k jednotlivým vstupním kapitolám Tao te ťingu, byly i separátně publikovány (cf. Fellner 2007, 2008, 2009, 2010a,c, 2011c, 2012, 2013a,b, 2014).

⁶ „The Daoist, not-contesting in conduct, is relax and care-free.“ (Jingwei 2011, p. 34).

唯與呵丕相去幾何 *wēi yǔ hē qí xiāng qù jǐ hé*
美與亞丕相去何 *měi yǔ yà qí xiāng qù hé*

**„Všechno to přitakávání či vyhrožování – čím se to vůbec od sebe liší?
Nebo to, co je překrásné, a co podřadné – čím se to vzájemně nepodobá?“**

A první část 20. kapitoly Tao te ťingu je pak uzavřena trochu překvapivým konstatováním:

若人之所畏 *ruò rén zhī suǒ wèi*
亦不可以不畏人 *yì bù kě yǐ bù wèi rén*

**„Jsou prý věci, kterých se lidé hrozí!
Stejně tak jsou však i lidé,
ze kterých nelze nemít hrůzu.“**

Pro interpretaci tohoto textu by pro nás mohlo být podstatné pochopit, kdo je vlastně mluvčím celé 20. kapitoly, a jakou konkrétní situaci tato kapitola svým textem popisuje. Z úvodního textu se zdá, že obsahem dosavadního sdělení je, že čas vymezený pro učení už prostě skončil, a dále že mluvčí 20. kapitoly není z nějakých důvodů schopen rozlišit, čím se liší přitakávání od vyhrožování a překrásné od podřadného, ale že zase současně vnímá, že existují i lidé, ze kterých nelze nemít hrůzu. O jaké situaci mluvčího by to asi mohlo vypovídat?

Další text ale jako by náhle přeskočil na úplně jiné téma:

望呵 *wàng ā*
丕未央才 *qí wèi yāng cái*

**„Ach, kéž by už!
Jenže to stále nemá konce!“**

Jde o touhu, aby již konečně něco skončilo? Jenže o co by mělo konkrétně jít? Bezprostředně následující text to zřejmě nijak blíže neupřesňuje, když namísto toho popisuje, čemu všemu se věnuje spousta lidí:

眾人毘毘 *zhòng rén pī pī*
若鄉於大牢 *ruò xiāng yú dà láo*
而春登臺 *ér chūn dēng tái*

**„Ty spousty lidí tam, jsou celí nadrženi,
tak jako venkovan na obětního býka,
tak jako vášeň stoupající na nejvyšší míru.“**

V protikladu k tomu však hovoří mluvčí 20. kapitoly vzápětí o úplně odlišné vlastní situaci:

我泊焉 *wǒ bó yān*
未佻 *wèi tiáo*
若嬰兒未咳 *ruò yīng er wèi ké*

**„Jen já jsem tu upoután,
dosud bez příznaků,
jako to novorozeně, jež dosud nevydalo hlásku.“**

Ale kde jsem to uvázán, dosud bez jakékoliv známky změny? A co je to za zvláštní obraz novorozeněte, jež dosud nevydalo ani hlásku? O čem tu mluví 20. kapitoly vlastně hovoří? A vzápětí k tomu ještě dodává:

纍呵 *lèi ā*
佸⁷无所歸 *āi wú suǒ guī*

**„Ach, je to tak náročné!
Jenže co jednou bylo počato, se nemá už kam vrátit.“**

Co by mělo být míněno tím konstatováním, že pro to, co jednou bylo počato, už není návratu? Co by se mohlo skrývat za takovouto tezí? Text nicméně pokračuje dále rychlým „stříhem“ zpět k tomu, čemu se údajně věnuje spousta lidí:

眾人皆有餘 *zhòng rén jiē yǒu yú*

„Všechny ty davy tam holdují nadbytku!“

A opět hned další „stříh“ na to, co naopak „já“, coby mluví 20. kapitoly:

我獨遺 我愚人之心也 *wǒ dú yí wǒ yú rén zhī xīn yě*

„Jen já jsem tu ponechán sám, a mé poblázněné srdce.“

Pak ovšem (po caesuře, označené tu partikulí 也 *yě*) přichází jakási nečekaná, možná zásadní změna! Text však prozrazuje jen toto:

沌沌呵 *dùn dùn ā*

„Ach, to je nápor!“

Ale hned následuje další srovnání toho, co všechno „oni“, a co naproti tomu „já“:

鬻人昭昭 我獨若悶呵 *yù rén zhāo zhāo wǒ dú ruò mèn ā*
鬻人察察 我獨閨閨呵 *yù rén chá chá wǒ dú mǐn mǐn ā*

**„Těm holobrádkům je všechno hned jasné, ale já sám, abych se tu udusil!
Ti holobrádci se do všeho hned hrnou, ale já sám jsem z toho tady celý vedle!“**

A poté již výše avizovaná zásadní změna nabírá dalších a dalších obrátek:

⁷ Jako ekvivalent bývá běžně uváděn znak 似 *sì* (např. *Mawangdui Han mu boshu* 1980); v kap. 4 *Tao te t'ing* znak 佸 *āi* v MWDB alternoval se znakem 始 *shǐ* v MWDA. Možnosti této alternace se přidružujeme i v našem překladu.

忽呵 其若海 *hū ā qí ruò hǎi*
望呵 其若无所止 *wàng ā qí ruò wú suǒ zhǐ*

**„Ach, a najednou!! A je to jako moře!!
Ach, kéž by už!! A je to k nezastavení!!!“**

Zdá se, že se tu opravdu něco zcela zásadně mění... Jenže o co má jít?
Namísto vysvětlení je však v textu ještě jednou nastoleno srovnání toho, co „všichni ostatní“, a toho co naopak „já“:

眾人皆有以 *zhòng rén jiē yǒu yǐ*
我獨門元以鄙 *wǒ dú mén yuán yǐ bǐ*

**„Všichni ti lidé (kolem) jsou tu k něčemu,
jen já sám – zrovna ve dveřích – jsem tu jaksí na nic!“**

Přichází úplný závěr 20. kapitoly. A ten by snad měl přinést nějaké rozuzlení! Stojí v něm toto:

我欲獨異於人而貴食母 *wǒ yù dú yì yú rén ér guì shí mǔ*

**„Dychtím být sám a jiný než ti lidé,
čeho si nejvíc cením, to je matka, jež mě živí.“**

Přinesl nám ale závěr 20. kapitoly opravdu to kýžené rozuzlení? A sdělil nám je se vším všudy?

Leží tu před námi stále velká spousta otázek. Zkusme však – ve snaze pochopit poselství celého textu – nějaké provokativní otázky ještě cíleně přidat:

Co je to za obraz Matky-Živitelky (食母 *shí mǔ*), jenž se objevuje v samotném závěru kapitoly? Má tu jít opravdu o nějakou tajemnou Matku, jež vše živí (Krebsová 1971, Král 1971, Feng & English 1972, Lynn 1999, Chohan and others 2002, Čarnogurská & Bondy 2005, Klaus 2009, Čarnogurská 2009, Jingwei 2012, Sehnal 2013, etc.)?⁸ Není možná nějaká jiná, možná i méně spekulativní alternativa? Nemohlo by tu kupříkladu jít o označení zcela konkrétní situace matky, živící novorozeně mateřským mlékem, či – ještě dříve před tím – živící plod skrze pupeční šňůru?⁹

A nemohli bychom pak ale i třeba mnohokrát opakující se srovnání „oni“ a „já“ ve 20. kapitole pojmout jako protiklad toho, co „oni“ tam, tj. venku, versus „já“ tu, tj. uvnitř? Tu, uvnitř – míněno ještě v nitru matčina lůna? Nakonec na situaci plodu těsně před porodem odkazuje i obraz „novorozeněte, jež ještě nevydalo hlásku“ (嬰兒未咳 *yīng er wèi kē*).

A nemohly by obraty jako „jen já jsem tu upoután a zatím bez příznaků“ (我泊焉未佻 *wǒ bó yān wèi tiáo*) vypovídat přímo o situaci plodu před porodem? A nemohlo by v tom případě spojení „zatím bez příznaků“ (未佻 *wèi tiáo*) popisovat vlastně situaci rodičky, která je „dosud bez kontrakcí“?

⁸ Případně tato „vyživující matka“ bývá i přímo ztotožňována s Taem (např. Jingwei 2012).

⁹ Na možnost takovéto interpretace poukázal ostatně již Waley (1997, p. 43). V poznámce po čarou píše: „The image may equally well be that of a child in the womb, ‘feeding on the mother‘.“

A podobně nemohly by obraty jako „Ach, je to nápor!“ (沌沌呵 *dùn dùn ā*), „A je to jako moře!“ (其若海 *qí ruò hǎi*) nebo „A je to k nezastavení!“ (其若无所止 *qí ruò wú suǒ zhǐ*) vypovídat vlastně o počínajícím porodu?

A nemohli bychom pak i výpověď „jen já sám – zrovna ve dveřích – jsem tu jaksi na nic“ (我獨門元以鄙 *wǒ dú mén yuán yǐ bǐ*) interpretovat situačně ve smyslu „jen já sám – zrovna v brance lůna – jsem tu jaksi na nic“.

A mohli bychom v podobných otázkách dále pokračovat. Nezodpovězenou však zatím stále zůstává zásadní otázka: Proč Starý Mistr toto téma vůbec nastoluje?

Výzkumy prováděné v posledních letech potvrzují, že psychologická, fyziologická, emocionální i spirituální resilience jedince jsou klíčovým způsobem určovány událostmi, ke kterým dojde v průběhu těhotenství a porodu dítěte, neboť otevírají udržitelné adaptivní nervové programy, jež podporují přežití druhu (Mandel 2003), a to včetně nervových mechanismů, jež jsou například základem pro stresovou resilienci (Franklin & others 2012). Řada odborníků se krátce řečeno domnívá, že to, co se děje v prostředí dělohy před naším narozením, může být dokonce významnějším faktorem než naše vlastní geny, či než prostředí, ve kterém jsme posléze vychováváni (Kristof 2010, Paul 2011 etc.).

Nechceme na tomto místě tvrdit, že Starý Mistr přímo předjímal závěry, ke kterým dochází současná věda o fetálních zdrojích (the science of fetal origins) nebo prenatální a perinatální psychologie. Přesto však je v současnosti již neoddiskutovatelné, že právě toto prenatální a perinatální období resilienci jako předpoklad úspěšného přežití a zachování udržitelnosti zásadně podmiňuje. A o zachování udržitelnosti vize šlo přeci Starému Mistrovi vždy na prvním místě (srv. Fellner 2011a, 2011b).

Možná trochu šokující exkurs do nitra lůna, jež předložením alternativní interpretace textu 20. kapitoly Tao te ťingu na tomto místě přinášíme, je opravdu jakousi „školou resilience“. Pokusme se na text podívat ještě jednou z tohoto pohledu. Vždyť ve chvíli, kdy se blíží porod, končí pro plod období veškerého prvotního učení se o světě. Text 20. kapitoly k tomu ve vstupní sekvenci říká: „Dost bylo učení, teď žádné nářky!“ Jde tu vlastně o první životní akceptování skutečnosti, že nic není provždy, což je ovšem i jedna z postulovaných zásad tzv. resilienčního myšlení (Grohol 2011).¹⁰

Ale i když jsou věci, které se v ochraně matčina lůna třeba mohou jevit jako relativní (viz v hned následujících sekvencích uváděné „přítakávání“ či „vyhrožování“, nebo co je „překrásné“ či „podřadné“), jsou i věci, které je dobré včas v životě rozpoznat (například „lidé, kterých se nelze nehrozit“). V konfrontaci „oni“ a „já“, kterou tak barvitě 20. kapitola zachycuje, je ostatně schopnost umět reálně hodnotit svou vlastní pozici další ze základních zásad resilienčního myšlení (Grohol, op. cit.).

Text 20. kapitoly pak dále přináší řadu svědectví o přicházejících těžkostech: „Je to tak únavné!“, „Já sám, abych se tu udusil!“, „Já sám jsem z toho tady celý pryč!“. Jenže jistý tlak nepříznivých událostí bývá často současně i faktor, jež buduje dovednosti a schopnosti, jak takovéto události překonávat. A to je současně i další z kroků budování prvotní resilience (podle Grohola, op. cit.). Porodní zátěž nadto představuje první zatěžkávací stresovou zkoušku, se kterou se setkal již v prenatálním stádiu v různé míře každý z nás.

Není jiný zdroj jistoty než matka, k níž jsem připoután pupeční šňůrou. „Matka, která mě živí“, jak říká závěr 20. kapitoly. Za brankou matčina lůna čeká každé novorozeně již budování zcela nových kontaktů, a postupně i rozpoznávání nejrůznějších životních problémů a cílů. Ale **do chvíle přerážnutí pupeční šňůry je garantem veškeré udržitelnosti jen a jen matka**. Období než je plod porozen a dítě spatří světlo světa, než je matka začne kojit, a rovněž než dostane své jméno, to je tedy to, oč tu běží. A tím již jsme opět u klasického

¹⁰ Podle Grohola (2011) je akceptování toho, že všechny věci jsou dočasné, tím prvním potřebným krokem při budování své vlastní resilience.

tématu Starého Mistra, které tak nekompromisně otevřel již v 1. kapitole Tao te ťingu, kde říká:

道可道也 非恆道也
Trvale udržitelná vize,
to není vize, kterou lze uvidět

名可名也 非恆名也
tak jako trvale udržitelné jméno
není jméno, na něž se lze doptat

無名萬物之始也
Vždyť je-li cokoliv počato,
nemá to jméno

有名萬物之母也
Všechno své jméno dostává,
až když to matka začne kojit

(text podle verze Mawangdui)

Vize, o kterou Starému Mistrovi jde (恆道 *héng dào*), tak odkrývá ve 20. kapitole Tao te ťingu své – zdá se – nejprimárnější zdroje. Ty zdroje, které jsou v současné době označovány například odborným termínem „psychofysiologická resilience“ (Mandel 2003). Ty zdroje, jejichž formování se kryje zcela zásadním způsobem s prenatálním, případně perinatálním obdobím vývoje jedince.

Namísto závěru

Všechno podstatné, co opravdu potřebuji znát, jsem se naučil v mateřské školce, píše Robert Fulghum (1988).

Všechno podstatné, co opravdu potřebuji znát, jsem se naučil od matky, která mě živí, glosuje Starý Mistr. Toho času již hlavou v brance lůna. Copak si nenosíme to, čím jsme natrvalo vybaveni pro cestu životem, již právě v takovéto chvíli se vším všudy v sobě?

Namísto závěru si připomeňme ještě jednou naši alternativní a nikoliv zrovna tradiční interpretaci **20. kapitoly Tao te ťingu** ve verzi Ma-wang tuej:

20. JSA PŘIPOUTÁN PUPEČNÍ ŠŇÚROU

絕學无憂

Dost bylo učení, ted' žádné nářky!

唯與呵斥相去幾何

Všechno to přitakávání či vyhrožování – čím se to vůbec od sebe liší?

美與亞亅相去何
Nebo to, co je překrásné a co podřadné – čím se to vzájemně nepodobá?

若人之所畏
亦不可以不畏人

**Jsou prý věci, kterých se lidé hrozí.
Stejně tak jsou však i lidé, kterých se nelze nehrozit.**

壟呵
亅未央才
**Ach, kéž by už!
Jenže to stále nemá konce!**

眾人配配
若鄉於大牢
而春登臺
**Ty spousty lidí tam, jsou celí žhaví,
tak jako venkovan na obětního býka,
tak jako vášeň stoupající na nejvyšší míru.**

我泊焉未佻
若嬰兒未咳
**Jen já jsem tu upoután, dosud beze stahů,
jako to novorozeně, jež dosud nevydalo hlásku.**

纍呵 佻无所歸
**Ach, je to tak únavné!
Jenže jednou počaté se nemá už kam vrátit.**

眾人皆有餘
Všechny ty davy tam holdují nadbytku!

我獨遺我愚人之心也
Jen já jsem tu ponechán sám, a mé poblázněné srdce.

沌沌呵
Ach, to je nápor!

鬻人昭昭 我獨若悶呵
鬻人察察 我獨閨閨呵
**Těm prost'áčkům tam je všechno hned jasné, ale já sám, abych se tu udusil!
Ti prost'áčci tam se do všeho hned hrnou, ale já sám jsem z toho tady celý pryč!**

忽呵 其若海
壟呵 其若无所止
**Ach, a najednou!! A je to jako moře!!
Ach, kéž by už!! A je to k nezastavení!!!**

眾人皆有以
我獨門元 € € 以鄙

**Všichni ti lidé kolem jsou tu k něčemu,
jen já sám – teď zrovna v brance lůna – jsem tu jaksí na nic!**

我欲獨異於人而貴食母

**Dychtím být sám a jiný než ti lidé,
čeho si nejvíc cením, to je matka, jež mě živí.**

REFERENCES

- Bellassen, Joël; Zhang, Pengpeng. 1997. *A key to Chinese speech and writing*. Beijing: Sinolingua Beijing, 1997.
- Čarnogurská, Marina. 2009. *Lao c' a proces vzniku Tao Te ťing*. Bratislava : Veda, 2009.
- Čarnogurská, Marina; Bondy, Egon. 2005. *Lao- c'. Tao Te ťing. Kánon o Tao a Te*. Bratislava - Pezinok: Agentúra Fischer & Formát, 2005.
- Chohan, Chou-Wing, Bellenteen, Abe & Brant, Rosemary. 2002. *Lao Tzu. Tao Te Ching. The cornstone of Chinese culture*. Hod Harashon: Astrolog Publishing House. 2012.
- Curry, Judith. 2013. Forget sustainability – it's about resilience. *Judith Curry*. Retrieved on August 4, 2014, from <http://judithcurry.com/2013/05/29/forget-sustainability-its-about-resilience/>.
- Fellner, Rostislav. 2007. Nový preklad Starého mistra: Tao te ťing - kapitola 1. *Fragmenta Ioannea Collecta*, vol. 6, p. 103-138.
- Fellner, Rostislav. 2008. Nový preklad Starého mistra: Tao te ťing - kapitola 2. *Fragmenta Ioannea Collecta*, vol. 8, p. 131-167.
- Fellner, Rostislav. 2009. Nový preklad Starého mistra: Tao te ťing - kapitola 3. *Fragmenta Ioannea Collecta*, vol. 10, p. 71-91.
- Fellner, Rostislav. 2010a. Nový preklad Starého mistra: Tao te ťing - kapitola 4. *Fragmenta Ioannea Collecta*, vol. 12, p. 83-102.
- Fellner, Rostislav. 2010b. Sémantická interpretace konstitutivních složek čínských znaku v kontextu hermeneutického rozkrývání obsahu Tao te ťing. I. Témata otevřená v kapitolách 1 – 3. (Semantic interpretation of constitutive elements of Chinese characters in the context of hermeneutic revealing of the Dao De Jing content. I. Topics opened in chapters 1 – 3) In *Education & Sustainable Life, New Perspectives in Cognitive, Environmental and Intercultural Learning: from Preschool Education to Information Society II*, ed. Fellner R. & Novotný D. D. Proc. Int. Conf., June 2010, Svatý Jan pod Skalou & Praha. *Fragmenta Ioannea Collecta*, Suppl. 2010/3, p. 261-308.
- Fellner, Rostislav. 2011a. Sustainability retainable only in the heart (A case study Lao-tzu: Dao De Jing, 1st - 9th chapter). In *Zūn dào guì dé héxié gòngshēng 尊道贵德和谐共生, International Taoist Forum Guójì dàojiào lùntán lùnwén jí 国际道教论坛论文集* (Hengyang, Hunan, October 23-25, 2011). Běijīng: Zōngjiào wénhuà chūbǎnshè, p. 346-365.
- Fellner, Rostislav. 2011b. Trvalá udržitelnost v podání Starého Mistra (Lao-c'): případová studie Lao-c', Tao te ťing, 1.- 9. kapitola. – Old Master (Laozi) on Sustainability: a case study from of Laozi, Dao De Jing, 1st – 9th chapter. In Fellner R. (ed.), *Trvalá udržitelnost v podání Starého Mistra. - Laozi on Sustainability*. Internat. Symposium, December 2011, Svatý Jan pod Skalou. – *Fragmenta Ioannea Collecta*, Suppl. 2011/3, p. 153-355.
- Fellner, Rostislav. 2011c. Nový preklad Starého mistra: Tao te ťing - kapitola 5. – *Fragmenta Ioannea Collecta*, vol. 14, p. 35-56.
- Fellner, Rostislav. 2012. Nový preklad Starého mistra: Tao te ťing - kapitola 6. – *Fragmenta Ioannea Collecta*, vol. 16, p. 69-89.
- Fellner, Rostislav. 2013a. Nový preklad Starého mistra: Tao te ťing - kapitola 7. – *Fragmenta Ioannea Collecta*, vol. 18, p. 29-48.

- Fellner, Rostislav. 2013b. Nový preklad Starého mistra: Tao te ťing - kapitola 8. – *Fragmenta Ioannea Collecta*, vol. 18, p. 71-90.
- Fellner, Rostislav. 2014. Nový preklad Starého mistra: Tao te ťing - kapitola 9. – *Fragmenta Ioannea Collecta*, vol. 20, p. 31-52.
- Feng, Gia-fu & English, Jane. 1972. *Lao Tzu: Tao Te Ching*. New York: Vintage Books, 1972.
- Flynn, Robert J., Dudding Petr M. & Barber James G. 2006. *Promoting resilience in child welfare*. Ottawa: University of Ottawa Press. 2006.
- Franklin, Tamara B., Saab, Bechara J. & Mansuy, Isabelle M. 2012. Neural mechanisms of stress resilience and vulnerability. – *Neuron*, vol. 75, p. 747-761.
- Fulghum, Robert. 1988. *All I really need to know I learned in kindergarten: Uncommon thoughts on common things*. New York: Random House, 1988.
- Gao Ming 高明. 1996. *Bóshū lǎozǐ jiàozhù* 帛书老子校注. Běijīng: Zhōnghuá shūjú.
- Grohol, John. 2011. 5 steps to a more resilient you. *Psych Central*. Retrieved on August 10, 2014, from <http://psychcentral.com/blog/archives/2011/01/30/5-steps-to-a-more-resilient-you/>.
- Guójiā wénwù jú gǔ wénxiàn yánjiū shì biān 國家文物局古文獻研究室, ed. (1980). *Mǎwángduī Hàn mù bóshū* 馬王堆漢墓帛書. Vol. 1. Běijīng: Wénwù.
- Henricks, Robert G., 1989, *Lao-tzu Te-Tao Ching, A New Translation Based on the Recently Discovered Ma-wang-tui Texts*. Ballantine: Ballantine Books, 1989.
- Jingwei (景維). 2012. *Laozi. Quest for the Ultimate Reality. An Appreciation of the Dao De Jing*. Singapore: Jingwei. 2012.
- Klaus, Hilmar. 2009. *The Tao of Wisdom*. 老子 *Lǎozǐ* – 道德經 *Dàodéjīng*. Aachen: Druck & Verlagshaus Mainz GmbH, 2009.
- Král, Oldřich. 1971. *Tao – texty staré Číny*. Praha: Československý spisovatel, 1971.
- Krebsová, Berta. 1971. *Lao- c'. Tao te ťing. O tao a ctnosti*. Praha: Odeon, 1971. (2. a 3. vydání, Praha: Dharma Gaia, 1997, 2003.)
- Kristof, Nicholas D. 2010. At risk from the womb. – *The New York Times*, October 2, 2010. Retrieved on August 14, 2014, from <http://www.nytimes.com/2010/10/03/opinion/03kristof.html>.
- Lynn, Richard J. 1999. *The classic of the Way and Virtue: A new translation of the Tao-te ching of Laozi as interpreted by Wang Bi*. New York: Columbia University Press. 1999.
- Mandel, Dorothy M. 2003. Psychophysiological resilience: A theoretical construct based on threat perception and early programming of restorative and arousal based adaptive mechanisms. – *Birth Psychology*, vol. 17, p. 235-251.
- Mǎwángduī Hàn mù bóshū 1980 – viz Guójiā wénwù jú gǔ wénxiàn yánjiū shì biān 1980.
- Paul, Annie M. 2011. *Origins: How the nine months before birth shape the rest of our lives*. New York: Free Press, 2011.
- Sehnal, David. 2013. *Kniha Laozi. Preklad s filologickým komentářem*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2013.
- Waley, Arthur. 1997. *Lao Tzu. Tao Te Ching*. 北京：外语教学与研究出版社出版发行. 1998.
- Zolli, Andrew. 2012. Learning to bounce back. – *The New York Times*, November 2, 2012. Retrieved on August 4, 2014, from http://www.nytimes.com/2012/11/03/opinion/forget-sustainability-its-about-resilience.html?pagewanted=all&_r=1&.